

Yayın Değerlendirme / Review

István Zimonyi, Muslimische Quellen über die Ungarn vor der Landnahme, Das ungarische Kapitel der Ġaiḥānī-Tradition, Studien zur Geschichte Ungars, Bd. 9, Gabriele Schäfer Verlag, Herne 2006, 348 s.

Prof.Dr. Emine YILMAZ*

Bugünkü yurtlarına 1000 yılında yerleşen ve gerek kullandıkları dilin kökeni, gerekse etnik kökenleri açısından Avrupa’da yalnız bir halk olan Macarların bilim adamları için anayurtlarının izini sürmek her zaman en önemli görevlerden biri olmuştur. Tarih boyunca ilişkide bulundukları halkların dilleriyle yazılmış kaynaklarda kendi izlerini arayan Macar araştırmacılar, bu kaynakları kılı kırk yaran bir titizlikle inceleyerek geçmişlerine ışık tutmaya çalışmışlardır. Bu alanda, özellikle Macar tarihçi ve dilbilimcileri tarafından ortaya konulmuş çok zengin bir literatür bulunmaktadır. *A Honfoglaló magyarság kialakulása* [=Yurt Tutan Macarlığın Kuruluşu, Gy. Németh, Budapest 1930], “Örmény források” [=Ermeni Kaynakları, Ö. Schütz, SzÖM I/2, 260-273] ve *A Honfoglaló magyar nép* [=Yurt Tutan Macar Halkı, A. Róna-Tas, Balassi Kiadó, Budapest 1997] bu alandaki yüzlerce yayından sadece birkaçıdır.

Macar tarihçileri, dilbilimcileri ve Türkologları kökenlerini araştırırken, aynı zamanda bütün bozkır göçebelerini ve doğal olarak eski Türk halklarını da ilgi alanları içinde tutmuşlardır. Bu alandaki önemli merkezlerden biri de Szeged Üniversitesi’dir. Bu üniversitede Orta Çağ bozkır göçebeleri hakkındaki kaynakları eksiksiz biçimde ortaya koymak amacıyla Genel Orta Çağ Kürsüsü’nde bir araştırma dizisi başlatılmıştır. *Az avar történelem forrásai 557-től 806-ig* [=557’den 806’ya Kadar Avar Tarihinin Kaynakları, S. Szádeczky-Kardoss, Magyar Östörténeti Könyvtár 11. Budapest 1998], *A bolgár történelem forrásai Asparuch előtt* [=Asparuh’tan Önceki Bulgar Tarihinin Kaynakları I, II, S. Szádeczky-Kardoss, Manuskript, Szeged 1979, 1980], *Svaimat Jól Halljátok...*, *A türk és uygur rovásírášos emlékek kritikai kiadásá* [=Sözlerimi İyi Dinleyiniz..., Türk ve Uygur Runik Yazılı Metinlerin

*Hacettepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü / ANKARA
eyilmaz@hacettepe.edu.tr

Karşılaştırmalı Yayını, Á. Berta, JATEPress, Szeged 2004] bu diziden yayımlanmış kitaplardan bazılarıdır.

Macar tarihinin kaynaklarıyla ilgilenen önemli araştırmacılarından biri olan Zimonyi'nin yayınları arasında, Müslüman, özellikle de Ceyhanî geleneğinden gelen coğrafya bilginlerinin eserleri üzerinde yapmış olduğu incelemeler özel bir yer tutar. I. Zimonyi'ye esin kaynağı olan ve 20. yüzyılın başında yine bu alanda çalışmış olan Macar araştırmacı M. Kmoskó'nun mirasının değerlendirildiği *Mohammedán irók a steppe népeiről. Földrajzi irodalom* [Bozkır Halklarıyla İlgili Müslüman Yazarlar. Coğrafi Literatür, yay. I. Zimonyi. Macar Ana Tarihi Kütüphanesi 10, 13, Budapeşte 1997, 2000] adlı eser de Zimonyi'nin bu alandaki önemli çalışmalarından biridir. I. Zimonyi M. Kmoskó'nun zengin coğrafi literatürünün iki cildini yayımlamış, üçüncü cildi de baskıya hazır hale getirmiştir.

I. Zimonyi'nin Kmoskó mirasına dayanan bir diğer çalışması da H. Göckenjan ile birlikte 2001 yılında yayımlamış olduğu *Orientalische Berichte über die Völker Osteuropas und Zentralasiens im Mittelalter. Die Ğayhānī-Tradition (Ibn Rusta, Gardīzī, Hudūd al-Ālam, al-Bakrī und al-Marwazī)*. [Veröffentlichung der Societas Uralo-Altaica Band 54, Wiesbaden] adlı eserdir. I. Zimonyi, önsözde, M. Kmoskó mirasına ait el yazmasını H. Göckenjan ile birlikte tümüyle düzelttiklerini ve filolojik ve tarihi yorumlar eklediklerini belirtmiştir.

I. Zimonyi'nin *Muslimische Quellen über die Ungarn vor der Landnahme* [=Yurt Tutuştan Önceki Macarlar Hakkında İslami Kaynaklar] adlı çalışması da bu alandaki en son yayındır ve yukarıda sözü edilen dizinin 22. kitabı olan *Muszlím források a honfoglalás előtti magyarokról. A Ğayhānī hagyomány magyar fejezete* [=Yurt Tutuştan Önceki Macarlar Hakkında İslami Kaynaklar. Ceyhanî Geleneğinin Macar Bölümü, Balassi Kiadó, Budapest 2005] adlı eserin Almanca çevirisidir.

I. Zimonyi'nin çalışmasına konu olan İranlı coğrafya bilgini Ceyhanî'nin X. yüzyılda yaşadığı, bir dönem Samanî hükümdarına vezirlik yaptığı, 923 yılında İbn-i Fadlan tarafından ziyaret edildiği ve 914 tarihinde yazılmış *Kitâbü'l-mesâlik ve'l-memâlik* adlı bir eseri olduğu biliniyor. Eserin orijinali kaybolmuş olmakla birlikte İbnü'l-Fakih tarafından hazırlanmış bir özeti günümüze ulaşmıştır. İbnü'l-Fakih dışında Gerdizî ve Mervezî gibi coğrafyacı ve tarihçiler de Mukaddesî kanalıyla Ceyhanî'den yararlanmışlardır.

Macar tarihinin en önemli Müslüman yazarı sayılan Ceyhanî'nin eserinin Macarlarla ilgili bölümünün çok sıkı bir filolojik ve tarihi araştırmaya ihtiyaç duyduğunu ve bunun Macar oryantalistiğinin acil bir görevi olduğunu belir-

ten I. Zimonyi, çalışmasının giriş bölümünde, Ceyhanî geleneğiyle ilgili araştırmaların 19. yüzyılın sonunda başladığını belirtir ve bu alanda gerek Macaristan'da gerekse Macaristan dışında, özellikle de Rusya'da ortaya konulmuş olan zengin literatür hakkında ayrıntılı bilgi verir.

Çalışmanın birinci bölümü *Ceyhānî Geleneği* üst başlığını taşır. Bu başlık altında önce Ceyhanî'nin kimliği, ailesi, ülkesi, eğitimi ve görevleri hakkında bilgi verilir. Daha sonra bilimsel faaliyetleri, yazmış olduğu coğrafya kitabı ve bu kitabın kaynakları, kendisinden sonra gelen ve kitabından etkilenmiş olan diğer Müslüman coğrafyacılar ve eserler (İbn Rusta, *Hudûd al-'âlam*, Gerdizî, Bekrî, Ebû'l-Fidâ, Mervezî, 'Aufî, Şükrallâh, Muhammed Kâtib, Hâccî Halife) tanıtılır. Bu bölümde son olarak, Ceyhanî'nin İç Asya ve Doğu Avrupa hakkında verdiği bilgilerden söz edilir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, yukarıda listelenmiş olan coğrafya bilginlerinin eserlerinde ve *Hudûd al-'âlam*'da bulunan Macarlarla ilgili paralel bölümlerin Arap harfli metin varyantları ve Almanca çevirileri satır numaraları ile birlikte yer alır.

Üçüncü ve temel bölüm (s. 50-259) sözü edilen Müslüman coğrafyacıların eserlerinde yer alan Macarlarla ilgili sözcüklerin okunuş tartışmalarını ve bilgilerin yorumlarını içerir. Bu yorumlar şu 25 başlık altında sıralanmıştır: 1. *Macar adı*, 2. *Doğu Macarları*, 3. *Macarların Türk halklarına olan mensubiyeti*, 4. *Macar ordularının gücü*, 5. *politik organizasyon*, 6. *göçebe yaşam biçimi*, 7. *Macar yerleşim alanının genişlemesi*, 8. *Rum denizi ve bu denizin iki ırmağı, kışlık yerleşim biriminde balıkçılık*, 9. *Tuna Bulgarları*, 10. *Volga ve Tuna*, 11. *Moravya*, 12. *Macar yerleşim birimlerinin karakteristikleri*, 13. *Macar tarımı*, 14. *Macarlar ve Slavlar*, 15. *Macarların dinsel inançları*, 16. *Macar-Bizans ticareti*, 17. *Hazar-Macar ilişkisi*, 18. *Macarların dış görünüşü*, 19. *giyim ve silah*, 20. *para ve ticaret*, 21. *Slavlara karşı akınlar*, 22. *Slavlar ve Macarlar arasında uzaklaşma*, 23. *(erkeğin geline verdiği) başık ve (kızın erkeğe verdiği) drahoma*, 24. *Macarların yerleşim alanlarının genişlemesiyle ilgili yanlış bir ilave*, 25. *Macarlara karşı kurulan Slav kaleleri*.

Bölümün sonunda yer alan özetle Zimonyi, önce bir tablo üzerinde, bu 25 başlıktan hangilerinin İbn Rusta, Gerdizî, Bekrî, *Hudûd al-'âlam* ve Mervezî'de bulunduğunu gösterir; daha sonra da her bir madde ile ilgili olarak ayrıntılı bir yorum sunar. Özetin son bölümünde Zimonyi, Müslüman coğrafyacıların eserlerine dayanarak, 9. yüzyılın ikinci yarısında Macarların şu dört madde ile tanımlanabileceğini belirtir: 1. Macarlar bu dönemde Karadeniz kıyısında yaşıyorlardı ve buraya doğudan gelmişlerdi. 2. Verilere göre Macarların yaşama biçimleri tek tip değildi. Steptekiler, ırmak boyların-

da tipik göçebe yaşamını benimsemişlerdi ve zorlu kış aylarında balıkçılık da yapıyorlardı. Fakat aynı dönemde ormanda yaşayan Macar kavimleri de bulunmaktaydı. 3. Yine bu coğrafyacıların verdiği bilgilere göre Macar kavimlerinin yayıldığı alan 100x100 fersah (600x600 km.) idi. Bu genişlik Herodot'un İskitler için verdiği alan ölçümüne ve Volga Bulgarlarının yaşadığı toprakların genişliğine denk düşüyordu. Ayrıca bu alan, Volga'nın doğusunda bulunan Peçeneklerin topraklarından daha küçük, Burtaslarınkinden ise daha büyüktü. 4. Yönetimdeki güç ilişkisinde bir ikilik gözleniyordu. İki önemli yöneticiden *Künde*'nin gerçek politik gücü daha çok biçimseldi; devleti yöneten ve orduyu sevk eden *Gyula* idi. Bu açıdan da Hazarlarla Macarlar arasında bir paralellikten söz etmek mümkündü.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ayrıntılı bir kaynakça, beşinci bölümünde ise sözkonusu coğrafya kitaplarının Macarlarla ilgili bölümlerinin tıpkıbasımları yer almaktadır.

En sonda yer alan Register bölümü kişi adları, halk-kavim-topluluk adları ve coğrafi adları içermektedir.